

Explaining the Philosophy of the Prohibition of Wine in Moral-Education Classes: Integration of the Religious Anthropological Model and Findings from the Empirical Sciences

Akram Alsadat Hosseini Honumarvar¹, Yahya Mirhoseini²

¹ Assistant Professor, Department of Holy Quran and Hadith Sciences, Meybod University, Meybod, Iran (**Corresponding author**). A.S.Hosseini@Meybod.ac.ir

² Associate Professor, Department of Holy Quran and Hadith Sciences, Meybod University, Meybod, Iran. Mirhoseini@meybod.ac.ir

Abstract

Moral-education and theological courses for non-theology students—particularly those enrolled in various engineering and natural-science programmes—occasionally encounter challenges such as a sense of irrelevance and mental resistance toward the presented material. One of the topics addressed in moral-education classes concerns the philosophy of legal rulings. In this context, because wine consumption is widespread globally and is not forbidden in non-Islamic religions, students frequently wonder what the rationale and philosophical basis for its prohibition are. This study, drawing on teaching experience in this field, seeks to demonstrate how scholarly arguments and scientific data can be presented in the classroom and discussed with individuals who are conversant with scientific discourse, thereby illustrating one approach to justifying the prohibition of wine. In this approach, theological concepts are combined with the “Islamic Anthropological Model,” which regards reason as the central faculty of humanity and regards the regulation of desire as essential. The outcome of such pedagogy is that the prohibition of wine is portrayed not merely as a devotional injunction but as a preventive measure for safeguarding reason and individual as well as social health—an assertion that recent scientific data also confirm by highlighting the detrimental effects of disregarding this ruling. Accordingly, a questionnaire administered to a sample of 200 students enrolled in a general-education course at Yazd University corroborated the effectiveness of this method: more than 75% of the students reported a deeper understanding of the philosophy behind the prohibition of wine, and about 80% indicated an improvement in their critical-thinking and inquisitive skills. The research demonstrates that appropriately tailored interdisciplinary instruction reduces mental resistance to religious concepts, enhances students’ theological and scientific literacy, and fosters a more positive attitude toward Islamic legal rulings.

Keywords: Prohibition of wine, Empirical sciences, Teaching, philosophy of legal rulings, Religious anthropological model, Moral-education courses, Students, Yazd University.

Received: 2025/08/01 ; **Revised:** 2025/10/08 ; **Accepted:** 2025/11/10 ; **Published online:** 2026/03/30

Cite this article: Hosseini Honumarvar, A.S. & Mirhoseini, Y. (2026). Explaining the Philosophy of the Prohibition of Wine in Moral-Education Classes: Integration of the Religious Anthropological Model and Findings from the Empirical Sciences. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 7(1), p. 93-116.

<https://doi.org/10.48310/riet.2025.21498.1580>

Publisher: Farhangian University

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

Article type: Research Article

©2025/authors retain the copyright and full publishing rights

تبیین فلسفه حرمت شراب در کلاس‌های دروس معارف؛ تلفیق مدل انسان‌شناسی دینی و یافته‌های علوم تجربی

اکرم السادات حسینی هنومرور^۱، یحیی میرحسینی^۲

^۱ استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه میبد، میبد، ایران (نویسنده مسئول).

A.S.Hoseini@Meybod.ac.ir

^۲ دانشیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه میبد، میبد، ایران. Mirhoseini@meybod.ac.ir

چکیده

دروس معارفی و الهیاتی برای دانشجویان غیرالهیاتی، به ویژه دانشجویان رشته‌های مختلف مهندسی و علوم تجربی، گاه با چالش‌هایی مانند احساس بی‌ربطی و مقاومت ذهنی در برابر مطالب ارائه شده، روبه‌رو است. یکی از مباحث مطرح در کلاس‌های دروس معارف، اشاره به فلسفه احکام است. در این میان، به دلیل رواج شرابخواری در سطح جهانی و ممنوع نبودن نوشیدن آن در ادیان و مذاهب غیر اسلامی، این پرسش همواره در ذهن دانشجویان وجود دارد که دلیل و فلسفه حرمت آن چیست؟ این پژوهش با بهره‌گیری از تجربیات تدریس در این زمینه، می‌کوشد نحوه ارائه استدلال‌ها و داده‌های علمی در کلاس درس و گفتگو با کسانی که با زبان علم انس دارند را نشان دهد تا یکی از راه‌های تعلیل حرمت شراب را بنمایاند. در این رویکرد، مفاهیم الهیاتی با «مدل انسان‌شناختی اسلام» که عقل را محور انسان و مدیریت شهوت را ضروری می‌داند، تلفیق شده است. برآیند این نوع تدریس آن خواهد بود که حکم حرمت شراب نه فقط یک منع تبدیلی، بلکه راهکاری پیشگیرانه برای حفظ عقل و سلامت فردی و اجتماعی است؛ امری که داده‌های علمی جدید نیز تأثیرات زیانبار نادیده گرفتن این حکم را تأیید می‌کند. بر این اساس، بازخورد نظرسنجی از جامعه آماری ۲۰۰ دانشجوی درس عمومی دانشگاه یزد نیز اثربخشی این روش را تأیید نمود؛ بیش از ۷۵٪ از دانشجویان فهم عمیق‌تری از فلسفه حرمت شراب یافتند و حدود ۸۰٪ رشد تفکر نقادانه و پرسشگری خود را اعلام کردند. این پژوهش نشان می‌دهد که نحوه متناسب آموزش میان‌رشته‌ای، مقاومت ذهنی نسبت به مفاهیم دینی را کاهش داده، سواد الهیاتی و علمی دانشجویان را بهبود می‌بخشد و نگرش مثبت‌تری به احکام اسلام ایجاد می‌کند.

کلیدواژه‌ها: حرمت شراب، علوم تجربی، تدریس، فلسفه احکام، مدل انسان‌شناسی دینی، دروس معارف، دانشجویان، دانشگاه یزد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۰؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۹؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۰۱/۱۰

استناد به این مقاله: حسینی هنومرور، اکرم السادات؛ میرحسینی، یحیی (۱۴۰۵). تبیین فلسفه حرمت شراب در کلاس‌های دروس معارف: تلفیق مدل انسان‌شناسی دینی و یافته‌های علوم تجربی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۷(۱)، ۹۳-۱۱۶.

<https://doi.org/10.48310/riet.2025.21498.1580>

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

©۱۴۰۴/نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

۱. مقدمه

دانشجویان رشته‌های تجربی، فنی و مهندسی معمولاً جهان را از منظر روش‌های علمی، آزمایش و استدلال‌های مبتنی بر شواهد تجربی می‌نگرند. هنگامی که با برخی مباحث معارف اسلامی یا مبانی الهیات مواجه می‌شوند، ممکن است آن را نامرتبط، غیرعلمی یا حتی متعارض با حوزه مطالعاتی خود تلقی کنند. در چنین فضایی، چالش اصلی استاد آن است که دیوار ذهنی میان علم و دین را فرو بریزد و نشان دهد که مفاهیم الهیاتی، پاسخ‌هایی عقلانی به پرسش‌های بنیادین زندگی هستند؛ پرسش‌هایی چون: آیا انسان آزاد آفریده شده است؟ اگر انسان آزاد است، پس جایگاه قوانین، احکام و بایدها و نبایدها چیست؟ آیا قوانین فیزیکی می‌توانند تمام واقعیت را تبیین کنند؟ این پرسش‌ها، دغدغه‌های هر انسان متفکری است؛ خواه فیزیکدان باشد، خواه پزشک یا مهندس. در این میان، فلسفه اثبات‌گرایی یا پوزیتیویسم^۱ که بنیان بسیاری از علوم تجربی را شکل داده، با نقدهای معرفت‌شناختی^۲ مواجه شده است. این نقدها تأکید دارند که باور به اینکه «علم تجربی تنها راه کسب دانش است»، خود یک باور فلسفی است و نمی‌توان آن را با روش علمی اثبات کرد؛ به عبارت دیگر، ساینتیسم^۳ نوعی ایمان غیرعلمی است. پوزیتیویسم منطقی که زمانی مبنای علوم تجربی بود، به دلیل ناتوانی در اثبات خود و نادیده گرفتن مفاهیم متافیزیکی، اخلاقی و دینی مورد نقد قرار گرفته است. همچنین تقلیل‌گرایی و علم‌گرایی انتزاعی موجب شده‌اند که پدیده‌هایی چون عشق، آگاهی و معنویت، صرفاً به واکنش‌های فیزیکی-شیمیایی فروکاسته شوند و جنبه‌های معنوی و هویتی انسان نادیده گرفته شود (صادقی، ۱۴۰۴، ص ۵۰). نقد عقلانیت ابزاری^۴ نیز نشان می‌دهد که علم، بیشتر به «چگونگی» امور می‌پردازد تا «چرایی» آنها این امر سبب می‌شود علم در خدمت قدرت‌های سیاسی و اقتصادی قرار گیرد و از پاسخ‌گویی به اهداف و غایات انسانی بازماند. از سوی دیگر، نقدهای متافیزیکی بر اصل ماتریالیسم^۵ تأکید دارند که جهان را ماشینی، مادی و فاقد معنا می‌بیند و غایت‌انگاری را نفی می‌کند. این نگاه، جهان را از بُعد معنوی و هدفمند تهی می‌سازد. در کنار آن، نقدهای اخلاقی نیز به پیامدهای انسان‌شناختی علم از جمله شکل‌گیری اومانیسم سکولار و بحران معنویت می‌پردازد؛ زیرا علم نمی‌تواند منبعی مستحکم برای اخلاقیات و معنا باشد و انسان را از جست‌وجوی معنای عمیق زندگی محروم می‌سازد. در گفتمان انتقادی، اصطلاحاتی چون

1. Positivism

2. Epistemological

3. Scientism

4. Instrumental Reason

5. Materialism

«علم‌پرستی»، «بت علم»، «دگماتیسم علمی» و «دیکتاتوری علم» به چشم می‌خورند که به تسلط بی‌چون و چرای نگرش پوزیتیویستی (اثبات‌گرایی) بر همه حوزه‌های زندگی اشاره دارند (میرزایی و دلیر، ۱۴۰۳، ص ۵۴-۵۸). این دیدگاه‌ها، علم را نه صرفاً ابزاری برای شناخت، بلکه ایدئولوژی تمام‌عیار می‌دانند که می‌کوشد جای دین و معنویت را بگیرد. در پاسخ به این چالش‌ها، در دنیای پیچیده امروزی، حل بسیاری از مسائل و درک عمیق موضوعات نیازمند رویکردهای میان‌رشته‌ای است که دانش، روش‌ها و نظریه‌های چند حوزه علمی مختلف را تلفیق کند. رویکرد میان‌رشته‌ای، به معنای تلفیق دانش و روش‌های مختلف از چند حوزه پژوهشی برای تحلیل مسئله‌ای مشترک است که در الهیات، به ویژه در ارتباط با علوم مدرن، کاربرد فراوانی یافته است. به این ترتیب وقتی دو رشته کنار هم می‌آیند، تا یک مطالعه بین‌رشته‌ای را سامان دهند، سهم یکی روش و دیگری محتواست. در توضیحی بیشتر، با آن روش روی آن محتوا کار می‌کنند و حاصل به دست می‌آید (پاکتچی، ۱۳۹۷، ص ۸۵). در همین راستا، پژوهش حاضر با رویکردی میان‌رشته‌ای و بر پایه تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. داده‌های علمی از حوزه‌های عصب‌شناسی، روان‌شناسی شناختی و همه‌گیرشناسی گردآوری شده و در کنار مفاهیم انسان‌شناختی اسلام -برگرفته از آیات، روایات و منابع الهیاتی- بازخوانی شده‌اند. هدف پژوهش، تبیین نظری و مفهومی حکمت احکام در چارچوب مدل انسان‌شناختی اسلام و نشان دادن هم‌افزایی علم و دین در فهم رفتار انسان است. این مطالعه در تقاطع الهیات، علوم شناختی و آموزش میان‌رشته‌ای قرار می‌گیرد و تلاش می‌کند مفاهیم دینی را به زبان علمی و قابل فهم برای دانشجویان غیرالهیات ترجمه کند. چارچوب مفهومی این تحقیق بر سه محور اصلی روش تدریس میان‌رشته‌ای، فلسفه حرمت شراب و ارتباط علم و دین استوار است. پرسش‌های کلیدی پژوهش عبارتند از: چگونه می‌توان با استفاده از روش میان‌رشته‌ای، مسئله حرمت شراب را دقیق‌تر به نسل جدید منتقل کرد؟ چگونه می‌توان مقاومت ذهنی دانشجویان غیرالهیاتی را در برابر مفاهیم حرمت شراب کاهش داد؟ این روش چه تأثیری بر ارتقای سواد الهیاتی و تفکر نقادانه آنان دارد؟ در پاسخ به این پرسش‌ها، پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و کیفی به تحلیل تأثیر رویکرد میان‌رشته‌ای در آموزش فلسفه حرمت شراب و افزایش فهم علمی و دینی دانشجویان انجام شده است. طراحی چارچوب عملی چهار مرحله‌ای برای آموزش فلسفه حرمت شراب و سنجش اثربخشی آن بر دانشجویان غیرالهیاتی، از دستاوردهای نوآورانه این تحقیق محسوب می‌شود. جامعه آماری شامل ۲۰۰ دانشجو از پنج ورودی نیم‌سال دوم ۱۴۰۴ دانشگاه یزد بوده که از طریق پرسش‌نامه و نظرسنجی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج این بررسی می‌تواند الگویی کاربردی برای آموزش مفاهیم دینی در دانشگاه‌های علوم تجربی و انسانی باشد و به تقویت تعامل علم و دین کمک کند. در بررسی پیشینه

پژوهش می‌توان گفت که گرچه تک‌نگاری‌هایی در زمینه فلسفه شراب و احکام مرتبط با آن نگاشته شده، لیکن تاکنون پژوهش مستقلی که به نحوه آموزش و بیان علل تحریم شرب خمر در اسلام و تطبیق آن با دستاوردهای علوم جدید پردازد، یافت نشد. شریعتی سبزواری (۱۳۸۵)، در پژوهشی با عنوان «شراب و فلسفه حرمت آن» به تعاریف لغوی و احادیث مرتبط با شرب خمر پرداخته و تحلیل فلسفی و تاریخی حرمت آن را از منظر اسلام ارائه کرده است. این پژوهش بر احادیث ائمه (ع) و مراحل تدریجی نزول آیات قرآن در خصوص حرمت شراب تأکید دارد.

برجی‌نژاد (۱۳۹۱) در دانشنامه اسلامی مبحث «شراب‌خواری» و عوامل مختلف مرتبط با این موضوع را به صورت کلی مطرح کرده است. نتایج نشان می‌دهد که ممنوعیت شراب به صورت تدریجی در قرآن و روایات تثبیت شده و هدف آن حفظ سلامت عقل و بنیان اخلاقی جامعه است. اکبری (۱۳۹۹) در کتاب «مشروبات الکلی از دیدگاه دانش پزشکی و دانشمندان غرب» به اثرات مخرب الکل بر اعضای بدن و مقایسه آن با مواد مخدر دیگر پرداخته و در این زمینه اطلاعات پزشکی دقیقی از دیدگاه دانش پزشکی و اندیشمندان غربی ارائه کرده است.

همچنین عمانی، رضی‌نژاد و محمودزاده (۱۳۹۵)، در تحقیقی با عنوان «شرب خمر از دیدگاه فقه و حقوق ایران»، حکم فقهی و جایگاه حقوقی شرب خمر در قانون ایران را بررسی کرده است. ازهر اوساما^۱ (۲۰۲۲)، نیز در پژوهشی به اثبات حرمت شراب در کتاب انجیل پرداخته است. نتایج نشان داد که برخلاف برخی معتقدان مسیحی که نوشیدن شراب را مجاز می‌دانند، شراب در انجیل به معنای آب انگور تازه بوده و نوشیدن الکل و مستی، مذموم و گناه‌انگاری شده است.

۲. روش تدریس میان‌رشته‌ای (مطالعه موردی فلسفه حرمت شراب)

یکی از مؤثرترین روش‌ها برای ورود به بحث فلسفه حرمت شراب، آغاز کار از پرسش‌های بنیادین و هستی‌شناختی دانشجویان است که اغلب بازتابی از مباحث علمی و تجربی مورد علاقه آن‌ها دارد و می‌تواند چالش‌برانگیز باشد.

۲-۱. گام اول: ایجاد ارتباط علمی - الهیاتی با دانشجویان

این مرحله در علوم تربیتی با عنوان پیش سازمان‌دهنده شناخته شده است. لذا، در آغاز تدریس، کلاس با سؤال‌هایی کاملاً علمی و بی‌طرفانه شروع می‌شود تا فضا از حالت دفاعی خارج گردد. مثلاً با در نظر گرفتن دانشجویان رشته زمین‌شناسی، زیست‌شناسی و شیمی چنین پرسش‌هایی مطرح می‌شود: «به

عنوان یک دانشمند، وقتی به یک ماده نگاه می‌کنید، معیارهای شما برای رده‌بندی^۱ آن به عنوان یک ماده مضر یا مفید چیست؟ آیا فقط اثرات فیزیکی کوتاه‌مدت را می‌سنجید، یا تأثیرات بلندمدت عصبی، روانی و اجتماعی را هم در نظر می‌گیرید؟ خطاب به دانشجویان مدیریت، حسابداری، ریاضی و فیزیک: «در علم ریاضی، ما به دنبال بهینه‌سازی^۲ هستیم؛ یافتن بیشترین سود با کمترین هزینه! معیار واقعی سود و زیان چیست؟ حالا اگر یک معادله به ما بگوید مصرف ماده‌ای در کوتاه‌مدت یک سود جزئی (Δx) دارد، اما در بلندمدت یک هزینه نجومی (Δy) تحمیل می‌کند، نتیجه‌گیری ما چیست؟ از طرفی دانشجویان رشته‌های پزشکی، زیست، روانشناسی و علوم اعصاب با موضوعاتی مانند تأثیرات مثبت احتمالی آنتی‌اکسیدان‌ها بر سلامت قلب آشنا هستند و ممکن است این تصور برایشان ایجاد شود که مصرف شراب قرمز می‌تواند مفید باشد. همین سؤال کلیدی که اگر شراب قرمز برای قلب مفید است، چرا اسلام آن را حرام اعلام کرده است؟ اگر الکل صرفاً ترکیب شیمیایی اتانول است، چه عاملی آن را باعث نجاست و پلیدی در نگاه دینی می‌کند؟ آیا این حکم با یافته‌های علمی متعارض نیست؟ در این مرحله، استاد با تأکید بر داده‌های علمی و فلسفی، این پرسش‌ها را به چالشی برای دانشجویان تبدیل می‌کند، تا به جای پذیرش کورکورانه یا رد ابتدایی، بتوانند با تحلیل نقادانه، درک عمیقی از حکم حرمت شراب پیدا کنند و این فرآیند، اساس روش تدریس میان‌رشته‌ای مبتنی بر تفکر پرسش‌محور است». در مقابل، استاد به جای ارائه پاسخ مستقیم، با استفاده از اسلایدهای گویا که (در فایل پاورپوینت ارائه می‌دهد)، دانشجویان را به یک فرآیند استدلالی هدایت می‌کند که نه تنها ذهن آن‌ها را به تحلیل علمی و نقادانه می‌برد، بلکه آن‌ها را با مسئله انسانی و فلسفی نیز پیوند می‌دهد. چنین شروعی، باعث می‌شود کلاس از حالت سخنرانی یک‌طرفه به یک آزمایشگاه فکری و کاوشگری تبدیل شود و دانشجو نقش فعال و جستجوگر معانی فلسفی و علمی را ایفا کند.

۲-۲. گام دوم: ارائه داده‌های علمی و تبدیل کلاس به محیط تحلیل

یک رکن اساسی در تدریس موفق دروس عمومی، بهره‌گیری از داده‌ها و شواهد عینی و ملموس است. دانشجویان رشته‌های تجربی به مشاهده‌های واقعی و مقایسه‌ای عادت دارند و چنین روش‌هایی در درک مفاهیم علمی اثربخش‌تر است. از آنجایی که براساس نظر پزشکان متخصص، بسیاری از مصرف‌کنندگان مشروبات الکلی اطلاعات نادرست و غیرعلمی دارند که غالباً مخالف دانش پزشکی است، مثلاً تصور

1. Classifying
2. Optimization

نادرست و رایج اینکه، مشروبات الکلی، به ویژه آب جو، برای درمان سنگ کلیه یا سنگ صفرا مفید هستند (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۲۷) یا نوشیدن مقدار اندک شراب انگور قرمز برای سلامتی مفید است! به وفور در نظرات اولیه دانشجویان به چشم می‌خورد. بر این اساس، در موضوعی همچون حرمت شراب، ارائه لیست کامل و مستند مضرات پزشکی الکل، ازجمله سیروز کبدی، سکت قلبی، سرطان و پوکی استخوان، علاوه بر جنبه اخلاقی، این حکم را به یک توصیه پزشکی تبدیل می‌کند (گودرزی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۱۵۳۶). برای آموزش مؤثر، دانشجویان باید مانند پژوهشگران به داده‌ها نگاه کنند و آن‌ها را تحلیل نمایند. به همین منظور، می‌توان در کلاس، یک جدول دو ستونه تهیه کرد که ابتدا در ستون اول، ادعاهای طرفداران فواید شراب نوشته شود و در ستون دوم، از طریق مراجعه به چند استناد، یافته‌های علمی و داده‌های بی‌طرفانه ارائه شود. در این فرآیند نقش استاد به عنوان مدرس علوم بسیار حیاتی است؛ چرا که باید دانشجویان را در تحلیل دقیق داده‌ها و تشخیص صحت ادعاها هدایت کند و آن‌ها را به تفکر نقادانه تشویق نماید. این روش آموزشی، درک عمیق‌تر و مستندتری از موضوع برای دانشجویان فراهم می‌آورد و آن‌ها را نسبت به واقعیت‌های علمی هوشیارتر می‌کند.

جدول ۱- تحلیل داده‌ها و تشخیص صحت ادعاها

ادعاهای طرفداران	تحلیل و نقد علمی داده‌ها
ادعا: شراب قرمز (به دلیل آنتی‌اکسیدان رزوراترول) برای قلب مفید است!	بله، رزوراترول یک آنتی‌اکسیدان است. اما این خاصیت به دلیل الکل موجود در شراب قرمز نیست؛ بلکه به دلیل برخی مواد مفید غیرالکلی است که در میوه‌جات، چای و... نیز وجود دارد و تحت عنوان ترکیبات فنولی نامیده می‌شود، مانند: پروسیانیدین و انتوسیانیدین. اما آیا تنها راه دریافت آن، مصرف اتانول -یک نوروتوکسین قوی- است؟ یا می‌توان آن را از آب انگور طبیعی، بادام زمینی، تمشک و... دریافت کرد؟ از طرفی الکل یا اتانول، به طور مستقیم به قلب آسیب می‌رساند و پانکراتیت یا تپش قلب ایجاد می‌کند (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۱۰۴-۱۲۰). الکل، حاوی کالری خالی و تری‌گلیسیرید، باعث افزایش LDL یا کلسترول بد در خون شده و موجب سکت قلبی می‌شود (همان، ص ۱۱۵). به این ترتیب اگرچه شراب قرمز حاوی آنتی‌اکسیدان رزوراترول است، اما خطرات ناشی از مصرف اتانول از فواید آن بسیار بیشتر است. این آنتی‌اکسیدان‌ها را می‌توان از منابع سالم‌تر و بدون زیان مصرف کرد. پس دریافت آن از طریق مصرف شراب که حاوی اتانول سمی برای مغز است، نه تنها ضروری نیست، بلکه پرخطر است و ما یک روش پرخطر را با روش‌های کم‌خطر جایگزین می‌کنیم (Gilpin, 2008, p. 215).
ادعا: ضد افسردگی و نشاط‌آور است و موجب فراموشی غم و غصه می‌شود.	مکانیسم عمل چیست؟ الکل فعالیت گیرنده‌های GABA را افزایش می‌دهد که منجر به احساس آرامش موقت می‌شود. اما با مصرف مداوم، مغز تطبیق پیدا می‌کند و برای رسیدن به همان اثر، به مقدار بیشتری نیاز است. بدین ترتیب با نرسیدن این ماده به مغز، فعالیت کم GABA منجر به اضطراب، بی‌خوابی و تشدید افسردگی می‌شود. این یک سیکل معیوب است و علم اعصاب این را به وضوح تأیید می‌کند (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۷۰-۹۱).

ادعاهای طرفداران	تحلیل و نقد علمی داده‌ها
ادعا: باعث کاهش استرس می‌شود!	الکل سطح کورتیزول (هورمون استرس) را در بلندمدت افزایش می‌دهد. پس آن ادعا فقط یک اثر فریبنده کوتاه‌مدت است. از نظر روانی، الکل باعث نابسامانی‌های روان‌شناختی همچون افسردگی، اضطراب و اختلالات خواب می‌شود که این موضوع موجب برهم خوردن تعادل روانی و افزایش خطرات رفتارهای ناپه‌نجار می‌گردد. این رفتارهای ناپسند به جامعه و خانواده آسیب جدی وارد می‌کند (Azhar Usama & et al., 2022, p. 1203).
ادعا: بینایی را تقویت می‌کند.	مشروبات الکلی از نظر چشم‌پزشکی می‌تواند موجب این آسیب‌ها گردد: عفونت چشمی، کاهش قدرت دید و دید رنگی، نیستاگموس-حرکات غیرعادی چشم- (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۲۰۲). متانول موجود در شراب، فرد را دچار کوری یا حتی مرگ می‌کند. این ماده حساس‌ترین حواس پنج‌گانه انسان (بینایی، بویایی، لامسه، شنوایی و چشایی) را تحت تأثیر قرار داده که در مستی، چشم‌های فرد مایل به سرخی و نزدیک‌بینی می‌شود (Azhar Usama & et al., 2022, p. 1202).
ادعا: مصرف شراب موجب دفع زیاد شده و کاهش وزن را ایجاد می‌کند. موجب پهلود سنگ صفرها هم می‌شود!	بر اثر مضرات مصرف الکل، سیستم گوارش به شدت دچار اختلال شده و سلامت عمومی فرد را به خطر می‌اندازد. شکم برجسته شده و تناسب اندام را برهم می‌زند. بیماری سیروز کبدی و تخریب کبد از شایع‌ترین اثرات مشروب است (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۱۴۱-۱۷۳). به طوری که بسیاری از الکلی‌ها در شرایط نامناسب جسمی و روانی از جمله آسیب به کبد و معده قرار می‌گیرند (Azhar Usama & et al., 2022, p. 1203).
ادعا: تقویت شهوت و ...	در زمینه سلامت جنسی، الکل به طور مستقیم بر غدد جنسی اثر گذاشته و میزان هورمون تستسترون در مردان و استروژن در زنان را کاهش می‌دهد. به این ترتیب هرچند مصرف کم الکل در ابتدا ممکن است میل جنسی را کمی افزایش دهد، اما مصرف زیاد و مداوم الکل باعث کاهش میل جنسی شده و باعث اختلال در روابط خانوادگی می‌شود که پیامد آن سوءاستفاده‌های خانوادگی و از هم پاشیدگی خانواده است (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۱۶۵-۱۶۷؛ Azhar Usama & et al., 2022, p. 1203). هرگاه طفلی در حال مستی تکوین یابد، الکل موجود در نطفه، جنین را فاسد می‌سازد و او را از رشد طبیعی بازمی‌دارد (Popova & et al., 2021, p. 3452) و در معرض بیماری‌های گوناگون قرار می‌دهد (پاک‌نژاد، ۱۳۴۳، ج ۷، ص ۱۳۴). برخی از عقلاهی جهان به خصوص پزشکان متعهد، پراساس موازین عقلی و علمی و بلکه مشاهدات حسی معتقدند که الکل مسکّر، انسان را از حالت عادی خارج می‌سازد و برای مدت زمانی او را در مستی و بی‌خبری نگه می‌دارد و در این حالت هرگونه عمل خطرناک و یا شرم‌آوری از وی امکان صدور می‌یابد (شریعتی سبزواری، ۱۳۸۵، ص ۷۱).
ادعا: کاهش قند خون	دیابت، بیماری‌ای مرتبط با حجم قند خون است. مشروبات الکلی موجب کاهش انسولین خون و افت یکباره قند خون و بالا رفتن فشار خون می‌شود (خطر کاهش قند خون به مراتب بیشتر از بالا بودن قند خون است).
ادعا: دفع سنگ کلیه!	دفع سنگ کلیه را به دلیل خاصیت ادرار آور بودن مشروب ذکر کرده‌اند! که همین مُدِر بودن خود عوارض بسیاری از جمله موجب کاهش منیزیم، پتاسیم و سدیم خون و... شده و می‌تواند موجب بی‌نظمی قلبی (آریتمی) و مشکل در عملکرد قلب گردد. خاصیت مدر بودن الکل به دلیل کاهش منیزیم و سدیم خون، هیپوکسمی و هیپوگنزمی به ترتیب یعنی کاهش بیش از حد کلسیم و منیزیم خون می‌تواند باعث تشنج و حتی ناتوانی در کنترل ادرار شود. همچنین برای ایجاد سرطان «اورتلیال» در دستگاه ادراری فوقانی [منظور کلیه و بالای حالب] و سرطان پروستات یک فاکتور خطرناک مستقل است (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۱۷۵-۱۷۴).

در توضیح بیشتر در زمینه تأثیرات روانی، مصرف الکل موجب افزایش فعالیت گیرنده‌ها^۱ شده، که به احساس آرامش موقتی منجر می‌شود. شرب خمر با مداخله در سرعت ادراک و تداوم پردازش ذهنی، کارایی ذهن را مختل می‌سازد. جریان یادگیری، کند و کارآمدی‌اش کمتر می‌گردد. همچنین روانی و پیوستگی ادای کلمات و محاسبه ارقام و اعداد، نیاز به توانایی در متمرکز ساختن و تداوم در توجه دارد؛ اما شُرب خمر روانی پیوستگی ادای کلمات و حل مسائل رقومی و تداوم توجه و تمرکز را کاهش می‌دهد. در نهایت، شُرب خمر به طور واضحی، توانایی قضاوت و تمرکز، اندیشیدن و استدلال کردن را معیوب می‌سازد (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۹۵). با مصرف مداوم، مغز نیاز به دوزهای بالاتری پیدا می‌کند و ترک آن باعث اضطراب، بی‌خوابی و تشدید افسردگی می‌شود؛ این چرخه معیوب آسیب‌های عمیقی به سلامت روان وارد می‌کند که توسط علوم اعصاب تأیید شده است. برخی ادعاها درباره فواید شراب در کاهش استرس نیز به چالش کشیده شده‌اند، چراکه الکل در بلندمدت موجب افزایش سطح کورتیزول، یعنی هورمون استرس شده و سلامت را به خطر می‌اندازد (JAMA, 2024, p.1112). پزشکان دانشگاه هاروارد نیز معتقدند، مصرف سنگین الکل، بدن را تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند باعث التهاب کبد (هپاتیت) شده و منجر به بیماری کشنده سیروز کبدی شود. همچنین الکل می‌تواند فشار خون را افزایش داده و به عضله قلب آسیب برساند (Rehm & Shield, 2019; World Health Organization, 2022). به گفته نهادهای معتبر، شواهد قانع‌کننده‌ای وجود دارد که الکل را با سرطان‌های دهان، حلق، حنجره، مری، پستان، کبد، روده بزرگ و راست‌روده مرتبط می‌کند.^۲ این یافته‌ها تأیید می‌کند که هم اتانول و هم استال‌دئید (متابولیت آن) برای انسان سرطان‌زا هستند (IARC, 2012). این مضرات شامل زوال عقل، افزایش خطر سرطان، بیماری‌های قلبی، اختلالات خواب، مشکلات گوارشی و پوکی استخوان بوده که به روشنی در پژوهش‌های علمی مستند شده است (Gilpin, 2008, p. 220؛ JAMA, 2024, p. 1113).

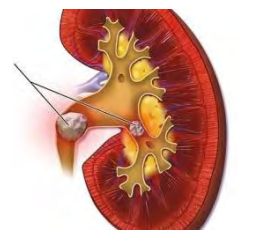
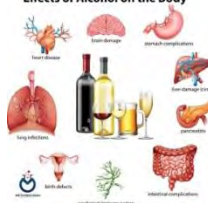
برای نمونه، مصرف مشروبات الکلی با افزایش LDL (کلسترول بد) و کاهش تراکم استخوان همراه است، در حالی که آنتی‌اکسیدان‌های مفید از منابع طبیعی مانند میوه‌ها، به صورت سالم و بدون محدودیت قابل دریافت هستند (Anderson, 2010, p.128). از منظر اجتماعی و روانی، مشروبات الکلی بخش‌های مختلف مغز از جمله مخ، مخچه و ساقه مغز را تحت تأثیر قرار می‌دهد و عملکرد شناختی و حافظه را مختل می‌کند. همچنین باعث برهم خوردن تعادل جسمی می‌شود (Azhar Usama & et al., 2022, p. 1202-1203). اثرات منفی آن شامل وابستگی به الکل، مشکلات

1. GABA

2. World Cancer Research Fund / American Institute for Cancer Research, 2018

رفتاری، افزایش خشونت و مختل شدن روابط اجتماعی است. رفتار بد شخص مَسْت (تحقیر، شکنجه، بی ادبی، رکیک گویی) باعث ننگ کشور، ملت، دین، خانواده و جامعه می شود. همچنین سیستم گوارش دچار اختلال شده و تعادل جسمی به هم می خورد که پیامد آن مشکلات جدی برای مصرف کنندگان است (Azhar Usama & et al., 2022, p. 1202). مهم تر از همه، براساس نظریات پزشکی، اندام های اصلی بدن انسان که مستعد صدمات الکلی هستند، به طور کلی اندام کبد، لوزالمعده، قلب، مغز و استخوان است (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۲۰۰). به همین دلیل است که خداوند در همه ادیان مصرف الکلی را ممنوع کرده و «تکنولوژیست ها، آیاتی از کتاب های تورات و انجیل آورده اند که خوردن مسکرات را حرام اعلام می دارند، ولی متأسفانه به دلیل تحریف این کتاب های آسمانی، حرمت شراب برداشته شده و آن را مجاز شمرده اند» (پاک نژاد، ۱۳۴۳، ج ۷، ص ۱۳۴). تحقیقات اپیدمیولوژیکی و عصب شناسی نشان داده اند که مصرف الکلی با افزایش خطر سرطان، بیماری های روانی و آسیب به قشر پیشانی مغز، مرکز تصمیم گیری و عقلانیت مرتبط است. در صورتی که انسان شناسی اسلامی عقل را محور کرامت انسان می داند و هر چیزی که عقل را تضعیف کند، مخل رسالت انسانی است. پس از بررسی این اسلایدها از دانشجویان سؤال می شود که: با این داده ها، آیا یک تفکر و تحلیل منطقی می تواند این ماده را مفید توصیف کند؟ به این ترتیب وقتی دانشجویان این داده ها را با هم مقایسه می کنند، درمی یابند که فواید کوتاه مدت و ظاهری شراب، فاقد قوام علمی و به طور کلی ناچیز در برابر مضرات گسترده آن است.

جدول ۲- شرب خمر و تخریب اعضای اصلی بدن

 سکته قلبی	 سیروز کبدی	 تضعیف حافظه، مختل شدن عملکردهای بدن
 سنگ کلیه	 سنگ صفرا	 اندامی که الکلی آنها را تخریب می کند (اکبری، ۱۳۹۹، ص ۱۷۹).

۲-۳. گام سوم: تبیین مدل انسان‌شناختی اسلام در آموزش حرمت شراب

حالا که ذهن دانشجو پذیرای منطق شد، مدل اسلامی نه به عنوان یک عقیده، بلکه به عنوان یک چارچوب نظری هوشمندانه معرفی می‌شود. گام مهم بعدی در روش تدریس میان‌رشته‌ای، معرفی و استفاده از متون و دیدگاه‌های الهیاتی به عنوان ابزارهای پاسخ‌دهی به این پرسش‌ها است. این بخش از آموزش تلاش می‌کند تا دانشجویان علوم را با چارچوب‌ها و منابع فکری اهل دین آشنا کند که طی قرن‌ها برای پاسخ به سوالات انسانی بنیادی توسعه یافته‌اند. در ادامه ابتدا لازم است که مفهوم شرب خمر روشن شود. خمر در لغت به مایعی گویند که نوشیدن آن مستی آورد. همچنین به معنی ستر و پوشاندن چیزی است. هر چیزی که با آن یا به وسیله آن پوشانده شود، خمار نیز گفته می‌شود که جمع آن خمر است و به روسری هم می‌گویند (مکارم شیرازی، ۱۹۹۶، ص ۵۱)؛ همانگونه که خداوند می‌فرماید: «وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ» (نور، ۳۱). به این ترتیب به هر نوشیدنی مست‌کننده و یا به شراب یا آشامیدنی مست‌کننده، به می و باده از آن جهت خمر می‌گویند که عقل را می‌پوشاند و زایل می‌کند. به عبارتی از آنجا که شراب عقل انسان را می‌پوشاند، به آن خمر گفته شده است؛ زیرا سبب مستی بوده و مستی پرده‌ای بر روی عقل می‌افکند و نمی‌گذارد انسان خوب و بد را تشخیص دهد (ابن فارس، ۱۹۹۹، ص ۸۲). خمر در مفردات چنین معنا شده است: «نامیدن خمر به نوشیدنی که سکرآور است، برای اینکه در مرکز و جایگاه خرد انسان پنهان می‌شود و آن را اشغال و تباه می‌سازد»، لذا، محکوم به حرام بودن است و تأکید به اجتناب و دوری از آن می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۳۳۱-۳۳۳). در روایتی به ثبت رسیده از رسول‌الله (ص) آمده است: «شراب از پنج چیز گرفته می‌شود: عصیر از انگور، نقیع از کشمش، بتع از عسل، مزر از جو و نبید از خرما» (حرّعاملی، ۱۴۰۱، ج ۱، ص ۲۲۱). دلیل اصلی تحریم شراب در اسلام آن است که باعث زوال عقل و از دست رفتن توان کنترل بر شهوت می‌شود. عجیب است قرآن کریم برای اولین بار که از نوشیدن خمر نهی می‌کند، به طور اجمال به همه مفسد فردی و اجتماعی آن اشاره کرده و آن را «اثم» نام می‌نهد: «فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ» (بقره، ۲۱۹)؛ یعنی کار زشتی که دنباله نامطلوب داشته و محدودیت‌هایی را به بار می‌آورد (ابن منظور، بی‌تا، ج ۱۲، ص ۶). در نقد ترجمه‌های فارسی، واژه «اثم» غالباً به «گناه» ترجمه شده است، اما این ترجمه، بار دقیق معنایی و تفاوت‌های لطیف آن را منتقل نمی‌کند. «اثم» علاوه بر معنای گناه، مفهوم محرومیت از خیر و زیان و تأخیر در انجام کارهای نیک را نیز شامل می‌شود (مصطفوی، ۱۳۹۳، ص ۲۰-۲۱). قرآن برای آخرین بار که در نهایت تأکید نهی می‌کند، مخصوصاً به دو نوع از مفسد و مضرات این عمل اشاره شده که رخنه یافتن آن‌ها به جامعه انسانیت، ارکان جامعه بشری را سست و بالأخره کاخ سعادت عمومی را به طور قطع سرنگون خواهد کرد (مائده، ۹۰-۹۱). در

گذر از بحث حاضر به بازتعریف دیدگاه انسان‌شناختی حکم حرمت شراب پرداخته می‌شود که بر مبنای آیات قرآن کریم استوار است. این مرحله، بنیان نظری و فلسفی حکم را در چارچوب انسان‌شناسی اسلامی روشن می‌سازد.

قرآن کریم، انسان را «مخلوقی با کرامت» معرفی می‌کند که دارای دو بُعد اصلی عقل و شهوت است و مسیر رشد و تعالی او در غلبه عقل بر شهوت قرار دارد. این موضوع در آیات مربوط به خلافت انسان بر زمین و تعلیم اسماء مجسم می‌شود؛ جایی که خداوند خطاب به ملائکه می‌فرماید: «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...» (بقره، ۳۰) که اشاره به جایگاه والا و مسئولیت انسان براساس عقلانیت و اختیار دارد. آیات ۳۱ تا ۳۳ سوره بقره نیز بر تعلیم نام‌ها به آدم و برتری شناختی انسان نسبت به ملائکه تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که انسان موجودی مجهز به علم و حکمت بوده که این علم ملزّم به حفظ عقل و انتخاب راه درست است: «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...؛ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ...». این عقل، که ممیزه اصلی انسان است، باید محور تصمیم‌گیری‌ها و مدیریت شهوت و تمایلات قرار گیرد. در مقابل، ترک این راه، همانند سرپیچی شیطان از سجده به آدم «وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ» (بقره، ۳۴) (که نماد طغیان و استعجال است)، انسان را در دام ظلمات قرار می‌دهد و خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر جای می‌گذارد. همانگونه که خداوند سوگند یاد می‌کند که جهنم را از ابلیس و هرکس از او تبعیت کند، پر خواهد کرد: «... قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ: لَا مَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَ مِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ» (ص، ۸۴-۸۵). خداوند پس از اشاره به این خلوتگاه انسانی، انسان و همسرش را به زندگی در بهشت فرامی‌خواند، با اجازه بهره‌مندی از نعمت‌ها، به شرط پرهیز از نزدیک شدن به آنچه محل عقلانیت و سلامت انسانی است: «وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ» (بقره، ۳۵)، یعنی «شجره ممنوعه»؛ ولی و سوسه شیطان، حرکتی به سوی تباهی می‌آورد و انسان را از جایگاه کرامت به پایین‌ترین درجات سقوط می‌دهد: «فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَ قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ... قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا...» (بقره، ۳۶). به عبارتی، خوردن میوه ممنوعه مساوی با تنزل درجه و هبوط به زمین است. با عطف توجه به موارد ذکر شده، علم به ما می‌گوید که الکل بر قشر پیشانی مغز^۱ تأثیر می‌گذارد. این ناحیه دقیقاً مسئول تصمیم‌گیری، قضاوت، کنترل تکانه و عقلانیت است. حال توجه به تفسیر آیه قرآن (اعراف، ۱۷۹) حائز اهمیت است: «انسان موجودی است با کرامت، متشکل از عقل و شهوت که مسیر تعالی او در غلبه عقل

بر شهوت است» (نک: مکارم شیرازی، ۱۹۹۶، ج ۷، ص ۲۱). به این ترتیب، اسلام می‌گوید که انسان ترکیبی از «عقل» - قوه تشخیص - و «شهوت» - قوه محرکه - است، تعالی انسان در مدیریت شهوت توسط عقل است. پس هر چیزی که این معادله را به هم بزند، یعنی عقل را تضعیف و شهوت را تحریک کند، دشمن انسان است و شیطان را دشمن این عقل معرفی می‌کند. حدیث امام علی (ع) نیز بر آن تأکید دارد: «تَرَكَ شُرْبَ الْخَمْرِ تَحْصِيْنًا لِلْعَقْلِ؛ خداوند برای حفظ عقل، ترک شرابخواری را واجب گردانید» (نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲). بنابراین، نوشیدن خمر موجب زایل شدن عقل می‌شود و انسان بی‌عقل برابر با حیوان است؛ یعنی هبوط و تنزل از انسانیت به حیوانیت. مشروبات الکلی دقیقاً همین کار را می‌کند: هم عقل را از کار می‌اندازد (زوال عقل) و هم شهوت را رها می‌کند (ازدیاد تجاوز و خشونت). از دیدگاه این مدل انسان‌شناختی، الکلی یک آنتاگونیست (پادزهر) مستقیم علیه رسالت انسان است. شرب خمر در میان سایر کارهای مزاحم عقل و تدبیر، تنها عملی است که سروکارش مستقیماً با عقل و شعور می‌باشد و تنها به منظور کشتن تعقل و تقویت عواطف بی‌سرپرست انجام داده می‌شود. به همین جهت آثار شوم و نتیجه‌های زشت و ناهنجاری که پیوسته از جهت بهداشت، اخلاق، روان و دین در افراد و در جوامع بشری بسط و توسعه می‌دهد، به هیچ وجه قابل انکار نبوده و پوشیده نیست. در اینجا دانشجو بویژه دانشجوی رشته غیرالهیاتی می‌فهمد که حکم حرمت، یک ممنوعیت نیست، یک هشدار پزشکی و عصب‌شناختی پیشرفته بوده که ۱۴۰۰ سال پیش اعلام شده است. در این چارچوب فلسفی انسان‌شناختی، حکم حرمت شراب نه صرفاً یک دستور دینی، بلکه محافظت از «عقل» به عنوان مهم‌ترین سرمایه انسان و عامل تمایز او از حیوان است. شرب خمر به دلیل تضعیف قوه عقلانی و تقویت شهوت، تهدیدی جدی برای تعالی انسان محسوب می‌شود که قرآن و اهل بیت (ع) با حرمت آن، مسیر سلامتی فردی و اجتماعی را تعبیه کرده‌اند.

۴-۲. گام چهارم: باز تعریف انسان از منظر عقل و شهوت

در این بخش تمرکز بر نقش عقل و اختیار انسانی به عنوان محور کرامت و تمایز انسان از سایر مخلوقات، جایگاهی بنیادین دارد. قرآن کریم به صراحت اعلام می‌دارد که شراب، قمار و سایر اعمال مذموم، «رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ» هستند که کسب و کار دشمنی و تباهی‌اند و از انسان می‌خواهد که از آن‌ها دوری کند تا به رستگاری برسد، «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (مائده، ۹۰). از منظر فلسفه اسلامی، عقل به عنوان توانایی تمیز حق از باطل و مدیریت نیروهای شهوانی انسانی، جایگاهی والاتر از حتی ملانکه که فاقد شهوت‌اند، دارد.

انسان وقتی عقل را بر شهوت غلبه دهد، در مرتبه‌ای قرار می‌گیرد که بر ملائکه برتری می‌یابد، «وَ إِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ...» (بقره، ۳۱). این برتری نه صرفاً امتیازی نظری، بلکه ریشه در قابلیت انتخاب آزاد و مسئولیت‌پذیری دارد. اما اگر انسان عقل را کنار گذارد و تسلیم شهوت شود، مقامش به پایین‌تر از حیوانات تنزل می‌یابد که در درجه نخست فاقد عقل و اختیارند.

در بیان هشدارهای قرآن چنین آمده که بسیاری از جن و انس که گرفتار گناه می‌شوند، دل‌هایی دارند که با آن نمی‌فهمند، چشم‌هایی دارند که با آن نمی‌بینند و گوش‌هایی دارند که با آن نمی‌شنوند. آنان همچون چهارپایان، بلکه گمراه‌ترند؛ اینان همان غافلان‌اند: «وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْعَافِلُونَ» (اعراف، ۱۷۹). این بیان، تصویری هشداردهنده است که سقوط عقلانیت، انسان را به منزله سقوط به درجه‌ای پست‌تر از حیوانات ترسیم می‌کند و سازوکاری است تا دانشجویان علوم از منظر انسانی و فلسفی به اهمیت حفظ عقل نگریسته و حکم حرمت شراب را درک کنند. آموزه‌های اسلامی از قبیل آیات قرآن کریم و احادیث نبوی، علاوه بر اینکه مبنای اصول دینی را تشکیل می‌دهند، حامل دیدگاه‌هایی عمیق درباره ماهیت انسان، اخلاق، هدف زندگی و ارتباط انسان با جهان هستند که می‌توانند در تحلیل مسائل پیچیده‌ای مانند حرمت شراب نقش آفرین باشند. برای مثال، آیه «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا» (بقره، ۲۱۹)، «إِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا» از قرآن، یک تحلیل عمیق فلسفی و حکیمانه نسبت به حکم حرمت شراب ارائه می‌دهد که بیش از یک فرمان دینی ساده است؛ این آیه، شاخص ارزیابی سود و زیان است که دانشجویان علوم می‌توانند در کنار داده‌های تجربی، آن را بررسی کنند. هرچند در مطالب گذشته به اندک منافع حاصل از تجارت یا مصرف شراب اشاره شد، اما در برآوردی کلی، سود حاصل از شراب نسبت به ضرر آن نسبت ۱ به ۱۰ است. دیدگاه‌های متفکران اسلامی که تأکید ویژه‌ای بر حفظ عقل و سلامت روان دارند، ابزارهای تئوریک ارزشمندی برای فهم حکم حرمت هستند. این دیدگاه‌ها، بر این نکته تأکید می‌ورزند که هر امری موجب تضعیف عقل و فطرت سالم انسانی شود، از نظر دین ممنوع است؛ حتی اگر جنبه دارویی داشته باشد. چنانکه از امام صادق(ع) در رابطه با اثر دارویی شراب پرسیدند، امام فرمودند: «به درستی که خدا بر چیزی که حرام کرده، شفا و دوا قرار نداده است» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۹، ص ۸۶). نکته قابل توجه اینکه، شنیع بودن مصرف مسکرات حتی قبل از اسلام و در ادیان دیگر نیز بیان شده است. در کتاب عهد عتیق (سفر امثال سلیمان، ۷۰۰ ق.م) آمده است: «شراب استهزاء می‌کند و مسکرات عربده می‌آورد و هر که به آن فریفته شود، حکیم نیست» (عهد قدیم، سفر امثال سلیمان، فصل ۲۰، فقره ۱).

همچنین در کلاس درس باید درباره باور برخی که می‌پندارند مصرف اندک شراب خللی در روند سلامت ایجاد نمی‌کند، پاسخ داد؛ اشاره به حدیث امام علی (ع) درباره حرمت شراب به عنوان یک نمونه واضح و اثرگذار، مفید فایده است: «لَوْ وَقَعَتْ قَطْرَةٌ فِي بَيْتٍ فَبَنَيْتُ مَكَانَهَا مَنَارَةً لَمْ أُؤْذِنْ عَلَيْهَا وَلَوْ وَقَعَتْ فِي نَهْرٍ ثُمَّ جَفَّتْ وَنَبَتَ فِيهِ الْكَلَأُ لَمْ أَرَعَهُ» (نسفی، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۷۳)؛ اگر یک قطره شراب در چاهی بیفتد، اگر آن چاه به مکانی مقدس همچون مسجد تبدیل شود و مناره‌ای بر آن ساخته شود، امام علی (ع) اذان گفتن بر آن مناره را نمی‌پذیرد. این روایات نشان‌دهنده عمق و گستره تأثیرات منفی شراب است که حتی به حد آلودگی محیطی و مقدسات نیز سرایت می‌کند. نظر اسلام نیز در تحریم شراب و هر چیز مست‌کننده است؛ ولو یک قطره یا مخلوط با چیز دیگر باشد (مکی، ۱۳۹۰، ص ۲۳۸-۲۴۱). به این ترتیب می‌توان دید که چرا اسلام شراب را «رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ» می‌نامد؟ چون عملی است که هدفش نابودی ویژگی ممیزه اصلی انسان (عقل) است. کاربرد این متون در کلاس، این امکان را فراهم می‌سازد که دانشجویان صرفاً با حکم تعبدی و غیرقابل نقد مواجه نباشند، بلکه بتوانند آن را به عنوان یک چارچوب نظری همراه با استدلال‌های عقلی، اخلاقی و پزشکی پذیرفته و تحلیل کنند. این ابزارهای پاسخ‌ده به تقویت سواد دینی دانشجویان کمک می‌کنند و آن‌ها را برای مواجهه با مسائل اخلاقی پیچیده در علوم مدرن آماده می‌سازند. در نهایت، آشنایی با این مطالب، زمینه را برای مرحله بعدی یعنی «ایجاد دیالوگ و تقابل دیدگاه‌ها» و شکل‌گیری یک فضای گفت‌وگوی فعال و نقاد فراهم می‌آورد که هدف نهایی آموزش میان‌رشته‌ای است. در پایان هر جلسه، از دانشجویان خواسته می‌شود که برداشت‌ها و نتیجه‌گیری‌های خود را (به صورت کتبی یا شفاهی) به اشتراک بگذارند. تأکید می‌شود که هدف، رسیدن به یک پاسخ درست واحد نیست، بلکه فرآیند تفکر منظم درباره این موضوعات است. از آن‌ها سؤال می‌شود: کدام استدلال قوی‌تر بود؟ چه سؤال جدیدی برایتان پیش آمد؟ این پرسش‌ها، ذهن دانشجویان را در حالت تحلیل‌گری قرار می‌دهد که با آن آشناست. بدین ترتیب، حکم حرمت شراب نه صرفاً یک حکم اخلاقی یا فقهی، بلکه تدبیری است عقلانی و پیشگیرانه براساس فهم درست از ماهیت انسان، عقل و اختیار او که همسو با یافته‌های علوم جدید در زمینه زیست‌شناسی و علوم عصبی است. دانشجویان خود به این نتیجه‌گیری می‌رسند که حکم حرمت، یک محدودیت بی‌دلیل نیست، بلکه یک تدبیر حکیمانه برای محافظت از بزرگ‌ترین سرمایه انسان، یعنی عقل و اختیار او است. این حکم در واقع از «تنزل انسان به پایین‌تر از حیوان» (چنانچه در آیه «كَأَلَا نَعْمًا بَلْ هُمْ أَضَلُّ» آمده) جلوگیری می‌کند.

۳. جمع‌بندی نهایی - علم و دین در یک راستا

لازم به توضیح است که دین جمع عقل و نقل است و عقل و علم در مقابل نقل مطرح می‌شود، نه در

مقابل دین. پس، هرچه عقلی و علمی باشد، دینی هم هست و از این جهت برای انسان حجت عملی خواهد بود. دین مانند چتری است که هم عقلانیت و علم را دربرمی گیرد و هم نقل را. بنابراین، تأثیر این نوع نگاه به دین، در فرو ریختن دیوار ذهنی دانشجویان و رفع مقاومت ذهنی آنها اثربخش تر خواهد بود. باید توجه داشت که احکام بر طبق مصالح و مفاسد وضع شده است؛ یعنی علت حرمت نوشیدن شراب، مفسده داشتن آن و علت وجوب نماز مصلحت داشتن آن است. همچنین سایر احکام هم دارای مصلحت‌ها و مفاسدی است (دهقان، ۱۳۸۰، ص ۱۶۳). جرم‌انگاری در هر نظام کیفری ریشه در ارزش‌های پذیرفته شده آن مکتب دارد و به همین دلیل نظام کیفری در هر جامعه نشان‌دهنده ارزش‌های مورد تأیید آن جامعه است. در قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵) در ماده ۷۰۱ حکم شراب‌خوار بیان شده و براساس ماده ۲۶۴ قانون مجازات اسلامی مصرف مسکر موجب حدّ است. این روند، با تأخیر، اما به شکلی عمیق‌تر و حکیمانه‌تر، مشابه حکم الهی تحریم شراب است که به حفظ سلامت عقل و جامعه می‌اندیشد. پیامبر اکرم (ص) مصرف‌کننده، فروشنده و حتی کسی که در حمل مشروبات الکلی نقش داشته باشد را نفرین و لعنت کرده است (حرّعاملی، ۱۴۰۱، ج ۱۷، ص ۲۴۸-۲۴۹). علمای شیعی معتقدند که خمر هیچ‌گاه و در هیچ مذهبی حلال نبوده است (ابوالفتح رازی، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۲۰۶؛ اشکوری، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۷۲۸). حرمت شراب از همان آغاز بعثت و در مکه به تدریج در سوره‌های نجم، شوری و آیات ابتدایی سوره‌های دیگر اعلام شده و این آیات به وضوح شراب را عملی ناپسند و گناه کبیره معرفی کرده‌اند و تحریم آن پیش از هجرت قطعی بوده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۱۳۵-۱۳۶).

همچنین روایاتی وجود دارد که خمر را منبع فساد و چیزی بسیار زیانبار می‌داند که پیامبر (ص) از همان مکه تلاش کرده تا آن را ممنوع کند؛ زیرا ضربات مهلکی را بر پیکره فرد و جامعه می‌نوازد. از مهم‌ترین اثرات اجتماعی مصرف الکحل، افزایش میزان جرایم و رفتارهای خشونت‌آمیز است. الکحل با کاهش توانایی افراد در کنترل هیجانات و ارزیابی صحیح موقعیت‌ها، باعث افزایش درگیری‌های خیابانی، خشونت‌های خانگی و حتی جرایم سنگینی مانند قتل می‌شود. مطالعات نشان داده‌اند که بخش قابل توجهی از خشونت‌های خانگی علیه زنان و کودکان، تحت تأثیر مصرف الکحل رخ می‌دهد. برای مثال، طبق نتایج پژوهشی، ۵۵٪ از موارد خشونت خانگی در ایالات متحده ارتباط مستقیمی با مصرف الکحل دارند. در حادثه‌ای در ایران، کودک ۶ ساله‌ای که همراه پدرش از خیابان عبور می‌کرد، به دلیل بی احتیاطی راننده‌ای که مست بود، جان خود را از دست داد. گزارش‌های خبری و مطالعات پلیسی متعددی مانند فوت یک کودک دو ساله به علت تصادف ناشی از رانندگی در حالت مستی و موارد متعدد درگیری‌های

منجر به قتل که منشأ آن مصرف الکل و شرابخواری بوده، شامل قمه‌کشی در میان اعضای خانواده، خشونت و نزاع‌های خیابانی گزارش شده است (Anderson, 2010, p. 129-131). همچنین مسئولان و پزشکان اعلام کرده‌اند که مصرف الکل باعث کاهش هوشیاری رانندگان و وقوع تصادفات مرگبار می‌شود.^۱ ناگفته پیداست که ذکر نمونه‌های واقعی از حوادث ناگوار مرتبط با مصرف الکل، به وضوح نشان می‌دهد که مستی چگونه موجب بروز خشونت، فقدان کنترل و فجایع جبران‌ناپذیر می‌شود. این موضوع نه تنها باعث ایجاد آسیب‌های جسمی و روانی به قربانیان می‌شود، بلکه سیستم‌های قضایی و اجتماعی را نیز تحت فشار قرار می‌دهد (Saffer, 2019). این موارد عملی در آموزه‌های دینی به دانشجو ثابت می‌کند که شیطان چگونه به‌راستی می‌خواهد از طریق خمر بین انسان‌ها کینه و دشمنی به وجود آورد و مانعی برای یاد خداوند باشد، «يَنْكُمُ الْعَدَاوَةَ وَ الْبَغْضَاءَ وَ يَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ» (مانده، ۹۰-۹۱). در همین رابطه، رسول خدا(ص) تأکید فرموده‌اند که: اگر شرابخوار سخنی گفت، اعتماد نکنید، اگر خواستگاری کرد، به وی زن ندهید، اگر بیمار شد، به عیادتش نروید و اگر فوت کرد، بر جنازه‌اش حاضر نشوید و امانت به او نسپارید (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲، ص ۲۳۵). این روایات نه تنها پیامدهای معنوی و دینی مصرف شراب را گوشزد می‌کند، بلکه در کنار داده‌های میدانی و علمی، نشان‌دهنده پیوند عمیق این احکام با سلامت روانی، اجتماعی و اخلاقی فرد و جامعه است (Muslim Heritage, 2019, p. 857). بنابر این، حکم تحریم شراب، نشان‌دهنده عمق نگاه همه‌جانبه دین به انسان است. نگاهی که نه فقط جسم که روان، عقل و جامعه او را یکپارچه می‌بیند و برای محافظت از این کل به هم پیوسته، قانون وضع می‌کند. اسلام برخلاف سایر ادیان که تعلیمات آنها براساس انزوا و کناره‌گیری از اجتماع بنا شده، مانند نصرانیت، برهمنی، بوداییت و یا تنها بر طایفه و نژاد خاص چشم دوخته باشد، مانند یهودیت، سازمان تعلیم و تربیت خود را در یک سازمان اجتماعی جهانی قرار داده که سعادت انسانیت را در زمینه مدنیت که هرگز انسان از وی مستغنی نیست، با ایجاد اتحاد و اتفاق کامل میان افراد تأمین کند. اسلام تشکیل مجتمعی را در نظر گرفته که جزء تشکیل‌دهنده آن یک انسان خالص متمیز باشد و با سیر تکاملی خود، سعادت انسانیت را صددرصد به دست آورد. بر اساس این اصل، اسلام برای تشکیل جامعه مورد نظر خود، انسان فطری -که همان انسان طبیعی خلق شده با فطرت درونی است- را مخاطب خویش قرار داده است؛ انسانی که دستگاه آفرینش به وجود آورده، و او را با عقل سلیم مجهز نموده است. با سلامت شعور و ادراک، درک می‌کند که در عین حال او و هر آفریده دیگری در شاهراه حیات، جوایز سعادت و خواهان خوشبختی خود می‌باشد (عمانی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۴).

1. World Health Organization. (2022)

۴. نقش استاد در تبیین علمی احکام و انسان‌شناسی اسلامی

در رویکردهای نوین آموزش الهیات، استاد تنها انتقال‌دهنده گزاره‌های دینی نیست، بلکه نقش محوری او طراحی و هدایت یک فرایند پرسش‌محور است که در آن، دانشجو با پیوند دادن داده‌های علمی و مبانی انسان‌شناختی اسلام، خود به کشف حکمت احکام می‌رسد. برخلاف الگوهای سنتی که الهیات را حوزه‌ای غیرقابل نقد و صرفاً اعتقادی می‌دانستند، رویکرد میان‌رشته‌ای جدید بر تعامل مستمر میان الهیات و علوم تجربی تأکید دارد، تا مفاهیم دینی در چارچوب تفکر علمی قابل فهم و کاربردی شوند (Eckel, 2015, p.17). در این روش، استاد نقش یک مفسر و میانجی معرفتی را ایفا می‌کند؛ او با طرح پرسش‌های بنیادین مانند «اگر عقل محور کرامت انسان است، چه عواملی آن را مختل می‌کنند؟» یا «یافته‌های عصب‌زیست‌شناسی درباره اثر الکل بر کارکردهای شناختی چه می‌گویند؟»، دانشجو را به سمت فهم هم‌زمان دو زبان هدایت می‌کند: زبان دین که چرایی و غایت رفتار انسان را توضیح می‌دهد و زبان علم که چگونگی و مکانیسم‌های آن را روشن می‌سازد. دانشجو درمی‌یابد که احکامی چون حرمت شراب، ریشه در یک «نظریه انسان‌شناختی» جامع دارد که عقل را محور کرامت انسان می‌داند و هر عاملی که این محور را هدف گیرد، خسروانی بزرگ برای فرد و جامعه قلمداد می‌کند. این حکم، کهن‌الگویی است که علم جدید تنها در سده‌های اخیر و با پیشرفت‌های عصب‌زیست‌شناسی^۱ و همه‌گیرشناسی^۲ توانسته است گوشه‌هایی از حکمت آن را اثبات کند. این شیوه، چالش بی‌ربط‌پنداری درس الهیات برای دانشجویان علوم را برطرف کرده و آن را به فرصتی برای تقویت تفکر انتقادی، انسجام‌بخشی معرفتی و فهم عمیق‌تر از انسان تبدیل می‌کند. دانشجو درمی‌یابد که احکامی چون حرمت شراب، بر یک نظریه انسان‌شناختی استوار است که عقل را اساس کرامت انسان می‌داند و هر عاملی که این قوه را تضعیف کند، تهدیدی برای فرد و جامعه محسوب می‌شود. استاد با ارائه داده‌های علمی از جمله یافته‌های عصب‌زیست‌شناسی و همه‌گیرشناسی درباره اثرات بلندمدت الکل، به دانشجو نشان می‌دهد که علم جدید تنها در دهه‌های اخیر توانسته است بخشی از حکمت این حکم را آشکار سازد. برای نمونه، یافته‌های جدول شماره (۳) درباره ماندگاری اثرات الکل در بدن، با حدیث پیامبر (ص) که فرمودند: «کسی که شراب بخورد، خداوند تا چهل شب نمازش را قبول نمی‌کند، اما اگر توبه کند، خداوند توبه‌اش را تا سه بار می‌پذیرد. اگر توبه نکند و در خلال این چهل شب بمیرد، خداوند روز قیامت او را از زردابه بدن می‌نوشاند» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۵۰)، درباره پیامدهای معنوی شرب خمر قابل مقایسه

1. Neurobiology

2. Epidemiology

است. در نهایت، استاد با بازگرداندن دانشجوی به پرسش بنیادین «انسان چگونه باید زندگی کند؟» او را به سمت فهم آیه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» (انسان، ۵) هدایت می‌کند؛ بدین معنا که پذیرش حکمت‌های دینی نه امری تقلیدی، بلکه نتیجه تدبیر، خردورزی و مواجهه نقادانه با داده‌های علمی و متون دینی است.

این تست‌ها به دلیل دقت و قابلیت متفاوت‌شان برای موقعیت‌های مختلف و نیازهای متفاوتی استفاده می‌شوند. بطور خلاصه جدول زیر را بخوانید تا از ماندگاری الکل در بدن اطلاع یابید:

نوع تست	مدت زمان ماندگاری الکل در بدن
تست خون	تا حدود ۱۲ ساعت
تست ادرار	تا حدود ۸۰ ساعت
تست تنفس	تقریباً ۱ روز
تست شیر مادر	حدود ۳ ساعت
تست بزاق	حدود ۲ روز
تست مو	چندین ماه

این جدول به‌طور کلی مدت زمان ماندگاری الکل در بخش‌های مختلف بدن را نشان می‌دهد که می‌تواند بسته به عوامل فردی کمی تغییر کند.

جدول ۳- مدت زمان ماندگاری الکل در بخش‌های مختلف بدن^۱

۵. تحلیل یافته‌ها: اثربخشی روش میان‌رشته‌ای در آموزش

برای تکمیل مقاله، با داده‌های آماری حاصل از نظرسنجی ۲۰۰ دانشجوی درس عمومی درباره تدریس مبحث شراب و تأثیرات مثبت آن، جدولی طراحی شده که بخش‌های کلیدی نظرسنجی و تأثیرات مثبت گزارش شده را به صورت خلاصه نشان می‌دهد.

جدول ۴- نتایج نظرسنجی

توضیح مختصر یا مثال	تعداد پاسخ‌دهندگان	درصد پاسخ‌دهندگان	مورد ارزیابی
دانشجویان فهم بیشتری از حرمت شراب پیدا کردند.	۱۵۰	۷۵٪	افزایش درک فلسفه حرمت شراب
ارتباط داده‌های علمی واقعی با مفاهیم دینی برایشان روشن‌تر شد.	۱۴۰	۷۰٪	درک بهتر تلفیق علم و دین
دانشجویان فعالانه‌تر سوال پرسیدند و تحلیل کردند.	۱۶۰	۸۰٪	رشد تفکر نقاد و پرسشگری

1. <https://www.behboodclinic.com>

توضیح مختصر یا مثال	تعداد پاسخ‌دهندگان	درصد پاسخ‌دهندگان	مورد ارزیابی
بیشتر دانشجویان این روش را جذاب و مفید ارزیابی کردند.	۱۵۵	۷۷/۵%	رضایت از روش تدریس میان‌رشته‌ای
آگاهی دانشجویان درباره مضرات الکل بیشتر شد.	۱۷۰	۸۵%	افزایش آگاهی از مضرات الکل
بخش مدل انسان‌شناختی باعث نگرش مثبت و احترام به عقل شد.	۱۴۵	۷۲/۵%	ایجاد نگرش مثبت به حفظ عقل
برخی دانشجویان اظهار کردند که رفتارهای خود را بازنگری کردند.	۱۳۰	۶۵%	تاثیرگذاری در رفتارهای فردی

جدول ۵- نتایج نظرسنجی

توضیح یا مثال کوتاه	تعداد دانشجویان موافق	درصد موافقت	معیار ارزیابی
بسیاری از دانشجویان، فلسفه مترتب بر حرمت را بهتر درک کردند.	۱۵۰	۷۵%	افزایش فهم فلسفه حرمت شراب
تلفیق داده‌های علمی و مفاهیم دینی روشن‌تر شد.	۱۴۰	۷۰%	درک بهتر ارتباط علم و دین
دانشجویان فعال‌تر سوال پرسیدند و تحلیل کردند.	۱۶۰	۸۰%	تقویت تفکر نقادانه و پرسشگری
دانشجویان روش تدریس تعاملی و میان‌رشته‌ای را مفید دانستند.	۱۵۵	۷۷/۵%	رضایت از روش تدریس میان‌رشته‌ای
درک عمیق‌تر نسبت به پیامدهای مصرف الکل	۱۷۰	۸۵%	افزایش آگاهی از مضرات الکل
احترام بیشتر به عقل به عنوان محور انسان‌شناسی اسلامی	۱۴۵	۷۲/۵%	ایجاد نگرش مثبت به حفظ عقل و دانش

۵-۱. بازخورد دانشجویان و تحلیل نتایج نظرسنجی

نظرسنجی انجام شده بر روی ۲۰۰ دانشجوی درس عمومی، نشان‌دهنده تأثیر مثبت روش تدریس میان‌رشته‌ای و پرسش‌محور بر درک و نگرش دانشجویان نسبت به فلسفه حرمت شراب و مضرات آن است. نتایج به وضوح بیانگر تقویت فهم مفاهیم فلسفی و علمی در این گروه از دانشجویان است. بیش از ۷۵٪ از دانشجویان اعلام کردند که به واسطه این روش تدریس، درک بهتری از فلسفه حرمت شراب پیدا کرده‌اند. همچنین ۷۰٪ از آنان توانسته‌اند ارتباط میان داده‌های علمی و مفاهیم دینی را بهتر درک کنند که این خود انعکاس اثربخشی تلفیق علم و دین در آموزش است. تقریباً ۸۰٪ از شرکت‌کنندگان اذعان داشتند که این رویکرد میان‌رشته‌ای موجب شده تا تفکر نقادانه و پرسشگری آنان تقویت شود و نقش فعال‌تری در فرآیند یادگیری ایفا کنند. بیش از ۸۵٪ نیز افزایش آگاهی نسبت به مضرات مصرف الکل را از مهم‌ترین دستاوردهای این دوره آموزشی دانستند. این داده‌ها به روشنی نشان می‌دهند که رویکرد میان‌رشته‌ای، نه تنها به ارتقاء فهم مفاهیم کمک می‌کند، بلکه نگرش دانشجویان را نسبت به حفظ عقل به عنوان اصل بنیادین انسان‌شناسی اسلامی بهبود می‌بخشد. در نهایت، این نتایج برای اهداف مقاله که به

دنبال ارتقای کیفیت آموزش فلسفه حرمت شراب و ارتباط آن با مباحث علمی و دینی است، بسیار امیدبخش بوده و اثربخشی روش تدریس پیشنهادی را تأیید می‌کند.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با رویکردی میان‌رشته‌ای و مبتنی بر روش پرسش‌محور، فلسفه حرمت شراب را به گونه‌ای علمی و عمیق برای دانشجویان غیرالهیاتی بویژه دانشجویان رشته‌های علوم تجربی تبیین کرده است. این روش که در چهار گام اصلی ترسیم شده، تلفیق داده‌های علمی با مباحث فلسفی و دینی است که نه تنها درک دانشجویان را نسبت به علت حرمت شراب بهبود بخشیده، بلکه نگرش آنان را نیز نسبت به ارتباط علم و دین تقویت کرده و تفکر نقادانه و پرسش‌گری آنان را در فرآیند یادگیری، به میزان قابل توجهی ارتقاء داده است. بازخورد حاصل از نظرسنجی ۲۰۰ دانشجوی غیرالهیاتی دانشگاه یزد، این روش تدریس را اثربخش نشان می‌دهد؛ بیش از ۷۵٪ دانشجویان، بهبود فهم فلسفی و ارتباط علمی-دینی را گزارش کرده و حدود ۸۰٪ اعلام کردند که این رویکرد موجب تقویت تفکر نقادانه و انگیزه یادگیری آنان شده است. این آمار نه تنها ارزش علمی این روش را تأیید می‌کند، بلکه نشان می‌دهد که آموزش‌های میان‌رشته‌ای می‌تواند نقش مهمی در افزایش سواد الهیاتی و علمی دانشجویان داشته باشد و فضای آموزشی را به سمت تعامل سازنده میان رشته‌ها هدایت کند. در نهایت، این مطالعه علاوه بر آنکه پاسخی نوآورانه به چالش‌های یاددهی مفاهیم الهیاتی داده است، توانسته مدل میان‌رشته‌ای را به عنوان راهکاری مؤثر برای آموزش موضوعات حساس و پیچیده دینی مانند فلسفه حرمت شراب معرفی کند و زمینه‌ساز افزایش کیفیت و اثرگذاری آموزش در این حوزه گردد.

— منابع —

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

- ابن فارس، احمد (۱۹۹۹). *المعجم المفهرس نهج البلاغه*. قم: انتشارات دارالجليل.
- ابن منظور، محمد بن مكرم (بی تا). *لسان العرب*. بيروت: دار الفكر، ج ۱۲.
- ابوالفتح رازی، حسین بن علی (۱۳۷۱). *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*. تصحیح: محمد مهدی ناصح. مشهد: آستان قدس رضوی، ج ۳.
- اشکوری، محمد بن علی (۱۳۷۳). *تفسیر شریف لاهیجی*. تهران: دفتر نشر داد، ج ۲.
- اکبری، علی اصغر (۱۳۹۹). *اثرات مشروبات الکلی از دیدگاه دانش پزشکی و دانشمندان غرب*. تهران: ذکر.
- برجی نژاد، زینب (۱۳۹۱). *شراب خواری*. در: *دانشنامه اسلامی*. تهران: دانشنامه اسلامی.
- پاکتچی، احمد (۱۳۹۷). *روش تحقیق با تکیه بر حوزه علوم قرآن و حدیث*. تهران: انجمن علمی دانشجویی الهیات دانشگاه امام صادق (ع).
- پاک نژاد، رضا (۱۳۴۳). *اولین دانشگاه و آخرین پیامبر (ص)*. تهران: کتابفروشی اسلامی، ج ۷.
- حرّعاملی، محمد بن الحسن (۱۴۰۱). *وسائل الشیعه*. به تصحیح و تحقیق شیخ عبدالرحیم الربانی. تهران: المكتبة الاسلامیة، ابواب الاشریة المحرقه، ج ۱۷، ۱.
- دهقان، احمد (۱۳۸۰). *پرسش ها و پاسخ های روز*. قم: انتشارات لاهیجی.
- راغب اصفهانی، حسین (۱۳۶۳). *مفردات*. ترجمه غلامرضا خسروی. تهران: انتشارات مرتضوی، ج ۲.
- شریعتی سبزواری، محمدباقر (۱۳۸۵). *شراب و فلسفه حرمت آن*. معارف اسلامی، شماره ۶۴.
- صادقی، محمد (۱۴۰۴). *نقد فلسفی علم گرایی (ساینسیسم): محدودیت های معرفت شناختی و پیامدهای اجتماعی*. فلسفه علوم، ۱۲ (۳)، ص ۴۵-۶۵.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴). *المیزان فی تفسیر القرآن*. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱.
- عمانی، مهدی؛ رضی نژاد، سید هانی؛ محمودزاده، فریبا (۱۳۹۵). *شراب خمر از دیدگاه فقه و حقوق ایران*. تهران: کنگره بین المللی علوم اسلامی.
- کتاب مقدس (*سفر امثال سلیمان*)، انتشارات ایلام، چاپ سوم، (امثال ۱: ۶-۱)، ۲۰۰۲م.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). *الکافی*. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج ۶.
- گودرزی، فرامرز (۱۳۷۷). *پزشکی قانونی*. تهران: انتشارات انیشتین، ج ۲.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). *بحار الانوار*. بیروت: دار احیاء التراث العربی، ج ۵۹، ۷۲.
- مصطفوی، محمد جواد (۱۳۹۳). *نقد ترجمه و مفاهیم واژه های قرآنی*. علوم قرآنی، ۱۷ (۵).
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۹۹۶). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب انتشارات آل اسلام.
- مکی، محمد (۱۳۹۰). *لعمه الدمشقیة الرصدیة*. ترجمه و تبیین محسن غرویان علی شیروانی. تهران: دارالفکر.
- میرزایی، رضا؛ دلیر، سمیه (۱۴۰۳). *بحران معنویت در جهان معاصر: تحلیل فلسفی و جامعه شناختی*. علوم انسانی، ۲۰ (۱)، ص ۴۵-۷۲.

- نسفی، عبدالله بن احمد (۱۴۱۶ق). مدارك التنزيل وحقائق التأويل (تفسير النسفی). بیروت: دار النفائس، ج ۱.
- Anderson, P. (2010). Cost benefit analyses of alcohol policy. *International Journal of Alcohol and Drug Research*, 3(2), p. 129-131.
- Azhar Usama, H. & et al. (2022). Prohibition of Alcohol in Quran and Bible: A Research and Analytical Review. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 19(4), p. 1202-1211.
- Eckel, M. (2015). Interdisciplinary Education within Biblical Theology: A Scriptural, Philosophical-Educational-Practical Overview. *Christian Education Journal*, 12(2).
<https://doi.org/10.1177/0739891315012002>
- Gilpin, N.W. (2008). Neurobiology of Alcohol Dependence. *Psychopharmacology*, 199(3), p. 209-230.
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2770186/>
- IARC. (2012). *Personal habits and indoor combustions. Volume 100E. A review of human carcinogens*. IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans. International Agency for Research on Cancer.
- JAMA Network. (2024). Is moderate drinking actually healthy? Scientists say the idea of benefits may be overstated. *JAMA*.
- Muslim Heritage. (2019). *Reason and Rationality in the Quran*.
 URL= <https://muslimheritage.com/reason-and-rationality-in-the-quran/>
- Popova, S., Dozet, D., Shield, K., Rehm, J. & Burd, L. (2021). Alcohol's Impact on the Fetus. *Nutrients*, 13(10), p. 3452. <https://doi.org/10.3390/nu13103452> (PMC8541151)
- Rehm, J. & Shield, K.D. (2019). Global burden of disease and the impact of mental and addictive disorders. *Current Psychiatry Reports*, 21(2). <https://doi.org/10.1007/s11920-019-0997-0>
- Saffer, H. (2019). The economic costs of alcohol abuse. *Journal of Health Economics*.
<https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2019.102314>.
- World Cancer Research Fund/American Institute for Cancer Research. (2018). *Diet, Nutrition, Physical Activity and Cancer: a Global Perspective*. Continuous Update Project Expert Report.
- World Health Organization. (2022). *Global status report on alcohol and health 2022*.